

Feilaktig om norsk konformitet

Håkon Sandbakken

master i teknologi, innovasjon og kunnskap

Nordmenn er *ikke* verdens mest konforme folkeslag. Et nesten ti år gammelt fagessay i *Psykologtidsskriftet* har spredt feilaktige gjengivelser av Stanley Milgrams eksperiment.

KILDEKRITIKK

I ET FAGESSAY i *Tidsskrift for Norsk psykologforening* (nr. 1/2007) skriver Lars Dehli og Anders Gravir Imenes om Stanley Milgrams serie med konformitetseksperimenter på slutten av 1950-tallet. Essayet til Dehli og Imenes er den første omtalen av Milgrams konformitetseksperimenter i norske medier. Ifølge artikkelforfatterne konkluderte Milgram med at nordmenn var verdens mest konforme folkeslag. Oppsiktsvekkende resultater om nordmenn i kombinasjon med et av sosialpsykologiens mest kjente navn la grunnlaget for en riksdekkende mediedekning der *Dagbladet*, *Nationen*, *Klassekampen* og *forskning.no* gjenga Dehli og Imenes' omtale. Men er det virkelig sant at Milgram fant ut at nordmenn er det mest konforme folkeslaget i verden?

Da jeg som en del av min masteroppgave leste Milgrams over 200 siders avhandling, var den angivelige konklusjonen ingen steder å finne (Milgram, 1960; Sandbakken, 2015). Tvert imot var Milgram ydmyk og forsiktig i sin tolkning av resultatene. Kontrasten til de sensasjonspregede konklusjonene i fagessayet var slående. Essayet var spekket av feil og mangler.

Masteroppgaven min ble etter hvert til en slags historie om hvordan en nisjeartikkel publisert i et tidsskrift beregnet for norske psykologer, skulle lage en liten nasjonal bølge. «Sannheten» om at Milgram hadde funnet at nordmenn var det mest konforme folkeslaget i verden, spredte seg. Ikke bare til nasjonale og lokale medier og andre tidsskrifter, men fagessayet er også blitt brukt som pensumlitteratur på høyskolene i Molde (Høgskolen i Molde, 2015), Volda (Høgskulen i Volda, 2010) og Ålesund (Høgskolen i Ålesund, udatert), som kilde i skoleoppgaver i psykologi på videregående skole (Psykologi.cappelendamm.no, udatert), og som kilde i to andre masteroppgaver (Dahl og Jønholt, 2014, s. 112–113; Liverød, 2014, s. 23–24). Et fagessay i et profilert tidsskrift hadde påvirket hva som ble oppfattet som sannhet.

Det er ikke ønskelig at feilinformasjon om Milgrams eksperimenter skal spre seg videre. Så hva var det egentlig Milgram fant ut?

Rene spekulasjoner

Milgram, som senere ble verdenskjent for sine kontroversielle lydighetseksperimenter, ønsket å måle forskjeller i nasjonal karakter. Milgram var inspirert av Solomon Asch' konformitetseksperimenter, og utførte modifiserte former av eksperimentene i Norge og Frankrike. Hensikten var å finne ut om det var mulig å gjennomføre en komparativ analyse av konformitetsnivå i ulike nasjoner. Han gjennomførte ni eksperimenter i Norge, hvorav fem ble replikert i Frankrike.

Utvalget var på 200 personer, 100 studenter fra hvert av landene. Milgram innså at han manglet nødvendige ressurser til å gjennomføre studier av randomiserte utvalg av hele befolkninger, og besluttet derfor å måle forskjeller i konformitetsnivå i liknende segmenter i de to befolkningene. Utvalget besto av ugifte menn mellom 18 og 25 år. De skulle ikke ha oppholdt seg mer enn to år i utlandet, ei heller studere eller ha studert psykologi, musikk, naturvitenskap eller ingeniørvitenskap.

Hvordan er det mulig at feilaktig gjengivelse av fakta får spre seg, og at skribenter i ulike medier, ja selv høyskoler og forlag, bringer dem videre uten å konferere kildene?

Forsøkspersonene ble lurt til å tro at de var med i en studie som handlet om opplevelse av tid. Hver forsøksperson ble vist inn i et rom der det var seks nummererte båser med lukkede dører. Klær var lagt utenfor for å gi inntrykk av at de øvrige deltakerne allerede var ankommet (Milgram, 1960, s. 20–21). Forsøkspersonen ble vist inn i bås nummer seks. De andre båsene var i virkeligheten tomme, og svarene til fem imaginære forsøkspersoner var på forhånd spilt inn på lydbånd. Forsøkspersonen tok på seg hodetelefoner, og eksperimentet kunne begynne. Oppgaven var enkel. Man hørte to lyder av ulik lengde, og forsøkspersonen skulle så angi hvilken av de to lydene som varte lengst. Dette ble gjentatt 29 ganger. Forsøket var ordnet slik at de imaginære forsøkspersonene svarte først. Forsøkspersonene hørte de andres svar via hodetelefonene. Svarene til de imaginære deltakerne var alltid enstemmige, og på 16 av de 30 oppgavene var svarene deres gale. Hovedfokuset for studien var å se i hvilken grad forsøkspersonene lot seg påvirke av et enstemmig flertall. Eksperimentet ble så gjentatt fire ganger i forskjellige versjoner, for å se hvordan ulike variabler påvirket konformitetsnivået (Milgram, 1960, s. 18–25 og s. 123–127).

Resultatene viste at de norske studentene ga mer etter for flertallet (relativt til de franske) i alle de eksperimentelle versjonene, og at forskjellen varierte fra 9 til 15 prosent. Milgram fant de aggregerte resultatene svært robuste (Milgram, 1960, s. 153–155).

Da Milgram skulle tolke resultatene, måtte han imidlertid understreke to ting. For det første kunne resultatene utelukkende generaliseres til populasjonen (dvs. ugifte mannlige studenter mellom 18 og 25 år fra henholdsvis Norge og Frankrike, etc.). For det andre kunne resultatene godt ha vært annerledes om eksperimentet hadde vært gjennomført med en mindre vilkårlig type stimuli enn toner. Dersom en annen type stimuli hadde blitt brukt, for eksempel å ta stilling til politiske problemstillinger, kunne ikke Milgram utelukke at de norske studentenes konformitetsnivå hadde endt på et nivå under de franske. Milgram mente derfor det ville være spekulativt å generalisere funnene til hvordan nordmenn lar seg påvirke av gruppepress i andre situasjoner.

Milgram pekte likevel på at valg i det sosiale liv ofte baseres på sammenliknbar eller mer vilkårlig stimuli enn den som ble benyttet i eksperimentene. På den annen side reflekterte Milgram rundt det eksperimentelle designet og hva det kunne representere. Hadde for eksempel tonene blitt erstattet med stimuli som handler om å bedømme sosiale aspekter, eller om den imaginære forsøksgruppen hadde blitt erstattet med forsøkspersonens venner, mente Milgram at resultatene kunne sett helt annerledes ut.

Milgram konkluderte med at man ikke uten videre kan dra paralleller mellom studiens funn og samfunnet generelt (Milgram, 1960, s. 177–181). Ingen steder i doktoravhandlingen ble det konkludert med at nordmenn generelt sett var mer konforme enn franskmenn, og langt mindre at Milgram anså nordmenn som verdens mest konforme folkeslag.

Et fagessays påvirkning

Hvordan er det mulig at feilaktig gjengivelse av fakta får spre seg, og at skribenter i ulike medier, ja selv høyskoler og forlag, bringer dem videre uten å konferere kildene? Jeg mistenker at det har å gjøre med at påstandene først ble publisert i et tidsskrift der man gir inntrykk av å være kildekritiske og vitenskapelige med hensyn til hva som publiseres. Men hvor godt stemmer dette inntrykket med sjangerkravene til et fagessay? På tidsskriftets nettsider står det om et fagessay: «Forfatteren kan frigjøre seg fra enkelte formalistiske krav som innsigelser, krav til etterprøvbarhet, og referanser. Fagessay gjennomgår som regel ikke fagfellevurdering» (Psykologtidsskriftet.no, 2015). Et fagessay er med andre ord ikke en vitenskapelig artikkel, og kan i teorien inneholde essayforfatterens frie fantasi.

Fagessayet om Milgram er et konkret eksempel på hvordan feilinformasjon får lov til å spre seg, muligens på grunn av troverdigheten et vitenskapelig tidsskrift innehar. Dette er ikke et problem dersom det bare gjelder dette ene tilfellet, men ingen aner hvor ofte slik skjer. Jeg oppfordrer derfor tidsskrifter av alle typer som tillater ikke-vitenskapelige sjangere, til å merke fagessayer og liknende artikler med en tydelig omtale av sjangeren. Dette for å senke terskelen for kritisk gjennomgang av kildene for dem som ønsker å bruke informasjonen i andre sammenhenger. På den måten kan vi forhåpentlig unngå at feilinformasjon spres.